

الحمد لله
الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا
أن هدانا الله

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه تاریخ و باستان شناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: تاریخ عمومی جهان

عنوان:

بررسی و تحلیل فرایند اکتشاف نفت در ایران تا ملی شدن نهضت صنعت نفت (۱۳۳۲-۱۲۸۷)

استاد راهنما:

دکتر نعمت اله احمدی نسب

استاد مشاور:

دکتر فیاض زاهد

پژوهشگر:

علی رشنو

زمستان ۱۳۹۱

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب..... دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته
به شماره دانشجویی..... در رشته..... که در تاریخ.....
از پایان نامه خود تحت عنوان.....
.....

با کسب نمره..... و درجه..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوط را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ:

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای / خانم

نمره بحروف

مورد تصویب قرار گرفت .

از پایان نامه خود دفاع نموده و با

و با درجه

امضاء استاد راهنما

تقدیم به :

روح بزرگ و بلند مرتبه مادرم

استقامت و صبوری پدرم

و همسر مهربانم که بی تابی هایم را تاب می آورد....

تشکر و قدردانی :

تشکر و سپاس فراوان دارم از :

استاد گرانمایه؛ جناب آقای **دکتر نعمت اله احمدی نسب** که با راهنمایی های بی دریغ خود مرا در انجام این پژوهش هدایت نمودند.

استاد گرامی؛ جناب آقای **دکتر فیاض زاهد** که با مشورت های عالمانه خود زمینه انجام هر چه بهتر این پژوهش را فراهم نمودند.

و در نهایت؛ خانواده عزیزم و تمامی دوستانی که در انجام این کار دست و دلشان را صمیمانه به رویم گشودند .

فهرست

فصل اول	Error! Bookmark not defined.
کلیات	Error! Bookmark not defined.
1-1-1 مقدمه	۱
1-1-1 بیان مساله تحقیق :	۳
۱-۱-۲- اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :	۳
۱-۱-۳- هدف های تحقیق :	۳
۱-۱-۴- سوالات یا فرضیه های تحقیق :	۴
۱-۱-۵- روش تحقیق :	۴
۱-۱-۶- پیشینه پژوهش :	۴
۱-۲- معرفی منابع و ماخذ:	۶
نقش نفت در اقتصاد جهانی	۱۳
انواع مختلف نفت استخراجی	۱۷
ارتباط نفت با سیاست	۱۸
نقش اساسی نفت در جنگ جهانی اول و دوم	۱۹
فصل دوم: سیرنفت در ایران	۲۲
۱-۲- تاریخ سیاسی نفت ایران	۲۳
۲-۲- تاریخ نفت	۲۵
۲-۴- استحصال نفت در جهان	۲۸
۲-۵- بنیانگذاران صنعت نفت در جهان	۲۹
۲-۶- از امتیازات نفتی تا تأسیس شرکت نفت ایران و انگلیس	۳۰
۲-۷- امتیازات نفتی در ایران	۳۳
۲-۸- امتیاز هوتز	۳۵
۲-۹- امتیاز رویتر و پیامدهای آن	۳۶

- ۲-۱۰- امتیاز داری ۴۰
- ۲-۱۰- سندیکای امتیاز ۴۲
- ۲-۱۱- قرارداد ۱۹۰۷ و نفت ۴۵
- ۲-۱۲- شرکت نفت ایران و انگلیس ۱۹۰۹/م ۱۲۸۸ ه ش ۴۶
- ۲-۱۳- روسیه و نفت ۵۳
- فصل سوم: نفت در عصر پهلوی تا زمان ملی شدن ۵۷
- ۳-۱- ارتباط رضاخان با نفت ۵۸
- ۳-۲- تجدید قرارداد ۱۹۳۳/م ۱۳۱۲ ه ش ۶۱
- ۳-۳- مسائل نفت در عصر پهلوی دوم تا ملی شدن ۷۹
- ۳-۴- شوروی و نفت ۸۲
- ۳-۵- موضع حزب توده در قبال امتیاز خواهی شوروی ۸۳
- ۳-۶- نفت و مسأله آذربایجان ۹۰
- ۳-۷- حل مسأله آذربایجان در دوره قوام ۹۳
- ۳-۸- کابینه حکیمی و مذاکرات نفت ۱۰۱
- ۳-۹- رزم آرا و نفت (تیر ۱۳۲۹- اسفند ۱۳۲۹) ۱۰۶
- فصل چهارم: از ملی شدن تا کودتا ۲۸ مرداد ۱۱۵
- ۴-۱- زندگی نامه دکتر محمد مصدق ۱۱۵
- ۴-۲-۱- اندیشه ملی شدن نفت در ایران ۱۱۹
- ۴-۲-۱- اندیشه ملی گرایی در ایران ۱۲۰
- ۴-۳- تشکیل جبهه ملی ۱۲۳
- ۴-۳-۱- اساسنامه و آئین نامه جبهه ملی ۱۲۵
- ۴-۳-۲- زمینه های جنبش ملی ۱۲۶
- ۴-۴- انگیزه های ملی شدن نفت ۱۲۷
- ۴-۴-۱- دلایل اقتصادی موثر در تشکیل جنبش ملی ۱۲۷

- ۱۲۹..... ۴-۲-۴-دلائل اجتماعی موثر در تشکیل جنبش ملی
- ۱۳۰..... ۴-۵-جو بین المللی و نهضت ملی
- ۱۳۲..... ۴-۶-محمد مصدق و ملی شدن نفت ایران
- ۱۳۶..... ۴-۷-دوره اول نخست وزیری مصدق(اردیبهشت ۱۳۳۰ تا ۳۰ تیر ۱۳۳۱)
- ۱۴۲..... ۴-۸-اسرار خانه سدان
- ۱۴۷..... ۴-۹-روحانیت و نهضت ملی
- ۱۴۸..... ۴-۹-۱-آیت ا.. کاشانی و نهضت ملی
- ۱۵۰..... ۴-۱۰-مشی سیاسی مصدق
- ۱۵۰..... ۴-۱۱-۱-استراتژی عدم تعهد
- ۱۵۱..... ۴-۱۲-۲-سیاست موازنه منفی
- ۱۵۴..... ۴-۱۲-جبهه واحد امپریالیستی
- ۱۵۴..... ۴-۱۳-مطبوعات و نهضت ملی شدن نفت
- ۱۵۵..... ۴-۱۳-۱-نقش مطبوعات در ملی شدن نفت
- ۱۵۶..... ۴-۱۴-۱-دکتر مصدق و مطبوعات انگلیس
- ۱۵۷..... ۴-۱۴-۳-دکتر مصدق و مطبوعات آمریکا
- ۱۵۹..... ۵-۱۵-۱-احزاب و تشکل های سیاسی در دهه ۱۹۴۱م/۱۳۲۰هـ ش تا ۱۹۵۱م/۱۳۳۰هـ ش
- ۱۵۹..... ۵-۱۵-۱-احزاب جبهه ملی
- ۱۶۲..... ۵-۱۵-۲-نیروی سوم و نهضت ملی
- ۱۶۴..... ۳-۱۵-۳-جمعیت فداییان اسلام
- ۱۷۳..... ۴-۱۶-۱-تأثیرات بحران اقتصادی ۱۹۲۹م/۱۳۸هـ ش بر ایران
- ۱۷۶..... ۴-۱۶-۲-اقتصاد دولت مصدق
- ۱۷۹..... ۴-۱۷-دنیای و ملی شدن نفت
- ۱۷۹..... ۴-۱۷-۱-بریتانیا و نهضت ملی
- ۱۸۵..... ۴-۱۸-۲-روابط ایران و آمریکا از ۱۹۱۱م/۱۲۹۰هـ ش تا ۱۹۴۷م/۱۳۲۶هـ ش

- ۱۹۰..... ۳-۱۸-۴- شوروی و نهضت ملی شدن نفت
- ۲۱۳..... ۲-۱۹-۴- عوامل خارجی
- ۲۲۴..... ۲۰-۴- تأثیرات کودتا
- ۲۲۷..... نتیجه:
- ۲۳۰..... کتابنامه

چکیده:

از زمان اکتشاف نفت تا به امروز این منبع طبیعی نقش اساسی و غیرقابل انکاری در عرصه سیاست داخلی و خارجی ایفا کرده است. به طوریکه تعیین کننده بسیاری سیاست های اجرایی بوده است. و گذشته از اینکه مشکل گشای بسیاری از کمبودهای اقتصادی در مقاطع مختلف تاریخی بوده است، گاهی نیز به عنوان اهرم فشار برای نیل به مقاصد و منافع سیاسی و اقتصادی به کار رفته است. درحالیکه کسی تصور نداشت نفت به این درجه از اهمیت برسد، جای خود را در تاریخ ایران بازکرد و پشتوانه اساسی برنامه های اقتصادی برای توسعه صنعتی کشور شد. منتهی به دلیل اینکه نخستین بار دول خارجی بودند که از اکتشاف و استخراج نفت حمایت کردند، این منبع عظیم ثروت سالها در اختیار آنها قرار داشت، تا اینکه در دوره نخست وزیری مصدق زمینه های خارج ساختن آن از دست بیگانه فراهم آمد. اما پس گرفتن این ثروت کار آسانی نبود، چون شرکت انگلیسی استخراج و بهره برداری از نفت ایران به سادگی حاضر نبود از این خوان یغما چشم بپوشد. زمانی نیز که صنعت نفت ملی اعلام شد به کمک دیگر دول سوجدو دست به توطئه علیه دولت دکتر مصدق زد و دولت وی را با کودتایی ساقط کرد. تا بالاخره توانست از طریق دیگری بر سر چاه نفت بازگردد و آن عقد قرارداد کنسرسیوم به همراهی سایر دول استعماری با ایران بود.

این پژوهش بر آن است به مطالعه و بررسی تاریخچه استخراج نفت پرداخته و تاثیر گذاری آن بر سیاست های داخلی و خارجی را بررسی کند. در موازات آن به یاری اسناد و کتب به چگونگی مانع تراشی بیگانگان بر سر را استقلال کشور و طرح کودتا علیه ملت ایران پرداخته خواهد شد.

کلید واژه ها: اکتشاف، اهرم فشار، توسعه صنعتی، شرکت انگلیسی، کودتا، کنسرسیوم.

فصل اول

کلیات

1-1-1-مقدمه

1-1-1 بیان مساله :

نقش نفت در معادلات سیاسی همگام با ظهور انقلاب صنعتی و به موازات استفاده از نفت به عنوان سوخت ماشین های صنعتی بوده است . این نیاز به نفت برای رشد اقتصادی ، کشورهای صنعتی را بر آن داشت تا به فکر منابعی مطمئن برای تأمین انرژی خود باشند . این منابع نفتی سهم عمده آن از لحاظ جغرافیایی در سرزمین خاورمیانه از جمله ایران قرار داشت . کشورهای صنعتی از جمله انگلستان ، روسیه ، فرانسه به فکر تصاحب منابع نفتی ایران بودند ، بسیاری از معادلات و معاهدات سیاسی در ایران حول محور نفت شکل گرفت . به خاطر اهمیتی که نفت در تحولات سیاسی تاریخ معاصر داشته است ، نگارنده را بر آن داشت تا تحقیقی تحت عنوان بررسی و فرآیند اکتشاف نفت در ایران تا تشکیل شرکت نفت مشترک ایران و انگلیس پردازد .

۱-۱-۲- اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :

با توجه به اینکه اکتشاف نفت در ایران بعد از چندی همزمان با افزایش نیاز جهانی به نفت در ارتباط با رشد صنعتی کشورهای قدرتمند شد ، و این مسأله باعث دخالت کشورهای قدرتمند در امور داخلی ایران گشت بررسی سیر اکتشاف نفت در ایران از آغاز تا تشکیل کمپانی نفت ایران و انگلیس می تواند راهگشای برخی از ابعاد تاریخ معاصر ایران در ارتباط با نفوذ و سیطره دول بیگانه در امور مملکتی این سرزمین باشد .

۱-۱-۳-هدف های تحقیق :

۱- بررسی مشکلات و موانع پیش روی اکتشافات نفت در ایران .

۲- تأثیر منافع کشورهای صنعتی در میزان سرمایه گذاری در اکتشافات نفت .

۳- بررسی نقش شرکت های نفتی در معادلات سیاسی ایران

۱-۱-۴-سوالات یا فرضیه های تحقیق :

۱- از چه زمانی مسأله نفت و اکتشافات نفت در ایران نقشی مهم در معادلات سیاسی ایران و قدرت

های بزرگ ایفاء کرد؟

۲- سیاست های نفتی انگلستان در ایران حول چه محورهایی دور می زند؟

در پاسخ سوالات فوق فرضیاتی چند می توان مطرح نمود .

۱- از زمانی که نفت به عنوان سوخت کشتی های جنگی نیروی دریایی انگلستان مطرح شد مسئله

تأمین آن جدی شد . نگرش به ایران به عنوان یک منبع نفتی مهم در سیاست انگلستان و سایر

دول قدرتمند در سیاست خارجی شان دارای اهمیت خاصی شد .

۲- سیاست نفتی انگلستان با چهارچوب حفظ امنیت چاههای نفتی و مسیر خطوط لوله در قالب

ایجاد اتحاد با قبایل عرب و بختیاری و سرانجام ایجاد دولت مرکزی قوی به وجود آمد .

۱-۱-۵-روش تحقیق :

شیوه تحقیق در این پژوهش ، اسنادی و بر اساس شناسایی گردآوری و استنتاج داده ها بوده

است که با فیش برداری و ملاحظه اسناد و کتب توأم گردیده است .

۱-۱-۶-پیشینه پژوهش :

در خصوص تاریخچه پژوهش باید گفت در زمینه تاریخچه اکتشافات نفت تا تأسیس کمپانی

نفت ایران و انگلیس اثر پژوهشی به طور خاص به این مسئله پرداخته باشد، وجود ندارد اما

می توان به کتبی که به طور عام به این مسأله پرداخته اند اشاره نمود . می توان به اثر بنجامین

شوادران تحت عنوان خاورمیانه ، نفت و قدرت های بزرگ و جرج لنجافسکی ، تحت عنوان

نفت و دولت در خاورمیانه و محمد باقر حشمت زاده ، ایران و نفت اشاره نمود .

۱-۱-۷-ساختار پژوهش

فصل یک: کلیات

فصل دوم: سیرنفت در ایران

فصل سوم: نفت در عصر پهلوی تا زمان ملی شدن

فصل چهارم: از ملی شدن تا کودتای ۲۸ مرداد

نتیجه گیری

در پایان نگارنده وظیفه خود میداند تادر کمال احترام و فروتنی از اساتید بزرگوار و گرانقدر خود، جناب آقای دکتر..... و جناب آقای دکتر تشکر و قدر دانی نماید. تشکر از این بزرگواران کوچکترین وظیفه در پاسخ به رهنمودهای گرانقدر ایشان است. تردیدی نیست که نکات ارزشمند این پایان نامه مدیون هدایت های ارزشمند ایشان بوده است و نواقص آن متوجه این جانب می باشد.

همچنین از کلیه کتابداران و مسئولان کتابخانه های وزارت خارجه تهران و کتاب خانه های مجلس و کتاب خانه های دانشگاه تهران مرکز که با اینجانب همکاری کردند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

۲-۱- معرفی منابع و ماخذ:

۱- پنجاه سال نفت ایران

نویسنده: مصطفی فاتح، انتشارات پیام، تهران، 1358

شاید بتوان گفت غنی‌ترین اثر فارسی است که در مورد تاریخ نیم قرن اول حیات نفت نوشته شده است. و خواننده با خواندن این کتاب به مقدار زیادی به تاریخ نفت در 50 سال نخست آن پی می‌برد. فصل‌های اولیه کتاب که دربردارنده تاریخ و اهمیت نفت و سپس نحوه انعقاد قرارداد داری است که بیش از 2 صفحه 50 کتاب را به خود اختصاص می‌دهد.

جالب‌ترین قسمت کتاب قسمتهایی است که به نفت شمال و کشمکش‌های ناشی از آن مربوط می‌شود. اهمیت این قسمت از تاریخ نفت در این است که به‌طور آشکاری صدای آمدن گامهای امپریالیسم را به گوش می‌رساند و از تضاد سه قدرت آن روزگار یعنی: آمریکا، شوروی و انگلیس پرده بر می‌دارد. در سومین قسمت کتاب به ملی شدن صنعت نفت ایران و زمینه‌های پیدایی این تفکر و علل آن می‌پردازد.

۲- خاورمیانه، نفت و قدرت‌های بزرگ

نویسنده، بنجامین شوادران، ترجمه: عبدالحسین شریفیان، انتشارات جیبی، تهران، ۱۳۵۲ (چاپ اول ۱۹۵۰)

نویسنده تاریخ سیاسی ایران را در قرن بیستم جدا از تاریخ نفت نمی‌داند و یادآور می‌شود که هدف قرارداد 1907 و قرارداد ۱۹۱۹ قبضه کردن نفت ایران بود. وی در بحث از علل و چگونگی لغو قرارداد داری، به

قرارداد آرمیتاژ اسمیت توجه زیادی می‌کند و دلایل و موارد الغای قرارداد داری و انعقاد قرارداد جدید را بنحوی دقیق و کامل معرفی می‌کند.

آنچه که تفسیر و تغافل نویسنده را بیشتر برجسته می‌کند این است که با توجه به اینکه وی از صحنه سیاست ایران به دور بوده است قاعدتا باید کمتر گرفتار ترس و احتیاط می‌شده و مطالب را بی‌پرده مطرح نماید. وی در بررسی و شکست ملی شدن نفت هیچ اشاره‌ای به کودتای آمریکا نمی‌نماید و وقایع پشت پرده را از روی عمد و یا مسامحه به فراموشی می‌سپارد.

باینهمه، برای خواننده ای که بخواهد با تاریخ نفتی کشورهای خاورمیانه آشنا شود کتاب وی، یکی از مهم ترین منابع موجود است.

۳- تاریخ ملی شدن صنعت نفت ایران، نوشته فواد روحانی، چاپ دوم، تهران ۱۳۵۳

موضوع این کتاب تاریخ دوره متوقف شدن جریان نفت ایران به علت ملی شدن آن است که مدت آن سه سال و نیم از فروردین ماه ۱۳۳۰ تا مهر ماه ۱۳۳۳ می‌باشد. موضوعات عمده‌ای که در کتاب به بحث گذاشته شده است عبارتند از: تفاوت ملی کردن با خلع تصرف، تفاوت بین ملی کردن و دولتی کردن، تفاوت ملی کردن با ضبط اموال، نتایج غیرقانونی بودن سلب مالکیت، رسیدگی در دادگاه‌های خارجی، ملی کردن و موضوع پرداخت غرامت.

۴- طلای سیاه یا بلای ایران، نویسنده: ابوالفضل لسانی، چاپ مهر، بی تا

موضوع کتاب راجع به اکتشاف و استخراج نفت در ایران و چگونگی آغاز حضور بیگانه بر سر چاه نفت ایران است. این کتاب درباره امتیازنامه های اولیه از زمان ناصری و امتیاز داری توضیح داده و سپس به شرح شکلگیری علل و انگیزه های این امتیاز در ملت ایران می پردازد. توضیحات بخش آخر راجه به شکایت ایران به دیوان لاهه و بازگشتن انگلستان بر سر چاه نفت توسط قرارداد زیرکانه کنسرسیوم است.

۵- نفت، سیاست و کودتا در خاورمیانه، نویسنده: لئونارد ماسلی، مترجم: محمد رفیعی مهرآبادی، چاپ رسام ۱۳۶۵، این کتاب در دو جلد تنظیم شده است که در مجلد اول صاحبان امتیاز نفت ایران را معرفی کرده و سپس ضمن ذکر تاریخ نفت در خاورمیانه به چگونگی تغییر چهره سیاسی این منطقه به علت کشف نفت می پردازد، مجلد اول با شرح کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ در ایران توسط دول ذی نفع پایان می یابد.

در مجلد دوم به عقد قرارداد کنسرسیوم پرداخته شده است، آنگاه شرح قراردادهای مختلف نفتی در خاورمیانه و تشکیل اتحادیه های نفتی مثل اتحادیه بین المللی اوپک آمده است.

۶- نفت و دولت در خاورمیانه، نویسنده: جرج لنچافسکی، مترجم: علینقی عالیخانی، چاپ اقبال ۱۳۴۲

ویژگی مفید این کتاب این نکته است که نقش حیاتی نفت خاورمیانه در اقتصاد اروپا را بی پرده ذکر کرده است، سپس ذکر کرده است که چطور شرکت های بیگانه مهمان ناخوانده سرزمین های دارای نفت شدند و بالطبع چگونگی تقابل رفتاری این بیگانگان با مردم کشور میزبان تشریح شده است. بررسی این رابطه و کنش اجتماعی ویژگی عمده این کتاب است.

۷- خون و نفت

نویسنده: منوچهر و رخسان فرمانفرمائی، ترجمه مهدی حقیقت خواه

این کتاب در واقع خاطرات شخص منوچهر فرمانفرمائی است که به همین دلیل حب و بغض ها و جانبداری ها در آن نفوذ کرده و باعث شده است که کار را از یک اثر علمی و پژوهشی دور شود. اما از آنجا که نویسنده معاصر وقایع مربوط به ملی شدن نفت در ایران بوده است، کتاب وی جز منابع دسته اول محسوب می شود و مطالعه آن سودمندی بسیاری برای پژوهشگر و خواننده دارد.

۸- ناسیونالیسم در ایران، نویسنده: ریچارد کاتم، ترجمه: احمد تدین، انتشارات کویر، چاپ چهارم ۱۳۸۵

این کتاب ضمن تعریف ناسیونالیسم و صورت های مختلف آن (ناسیونالیسم مذهبی، ناسیونالیسم لیبرالی)، به شرح نقشی که اندیشه ملی گرایی در مصدق و هم‌رهانش برای مبارزه با استعمار نفتی داشت، پرداخته است. آنگاه مبارزه و برخورد و تضادهای ناسیونالیسم ایرانی را با امپریالیسم انگلیس و آمریکا را تشریح کرده است.

۹- ایران بین دو انقلاب، نویسنده: پروانه آبره‌امیان، مترجم: کاظم فیروزمند، حسن شمس آوری، محسن مدیر

شانه چی

همانطور که از نام کتاب پیداست نویسنده تاریخ هفتاد ساله اخیر ایران را مورد واکاوی قرار داده است، این ۷۰ سال انقلاب مشروطه ایران در سال ۱۲۸۷ ش تا انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ ش را شامل می شود. بخش دوم کتاب که درباره برخوردهای اجتماعی است شامل رشد احساسات ملی گرایانه و همچنین تشکیل احزاب سیاسی در

ایران است که هر دو این عوامل در روند صنعتی شدن نفت دست داشته و در شکست ها و موفقیت های اقتصاد نفتی ایران دخیل بوده اند.

۱۰- تاریخ معاصر ایران

نویسنده: پیتر آوری، مترجم: محمد رفیعی مهرآبادی

در این کتاب دو مجلدی تاریخ ایران از تاسیس سلسله قاجاریه تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ بررسی شده است. مجلد ۲ که مدنظر این پژوهش بوده است، راجع به روی کار آمدن سلسله پهلوی و دوره بحران زای پهلوی دوم و جریان ملی کردن نفت توسط مصدق است. ویژگی برجسته این اثر ذکر تغییر و تحولات اجتماعی و فرهنگی در کنار تحولات سیاسی روحیه مردم ایران است.